

УДК 801.56:802.0:

Эсенбаева К.М., Жаныш к.А.

И.Арабаев атындагы КМУнин ага окутуучусу,
И.Арабаев атындагы КМУнин окутуучусу

ФРАЗЕОЛОГИЯЛЫК БИРДИКТЕРДИ КОТОРУУДАГЫ ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

Бул макалада фразеологиялык бирдиктердин мүнөздүү белгилерин, жана ошондой эле аларды англис тилинен башка тилдерге которуудагы өзгөчөлүктөр, ошондой эле фразеологиянын маселелерин лингвистикалык дисциплина катары кароого аракет кылынды.

Негизги сөздөр: *фразеологиянын өнүгүүсү; фразеологиялык бирдиктерди которуу; сүйлөө речин түшүнүктүүлүгү жана оригиналдуулугу; идиомалар; тилдин эстетикалык аспекти.*

Эсенбаева К.М., Жаныш к.А.

старший преподаватель КГУ им. И. Арабаева.
преподаватель КГУ им. И. Арабаева.

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ

Данная статья рассматривает характерные признаки фразеологических единиц, особенности их перевода с английского языка на другие языки, а также задачи фразеологии как лингвистической дисциплины.

Ключевые слова: *развитие фразеологии; перевод фразеологических единиц; выразительность и оригинальность речи; идиомы; эстетический аспект языка*

K.Esenbaeva., Janysh k.A.

senior teacher of I.Arabaev KSU
teacher of I.Arabaev KSU

FEATURES OF TRANSLATION OF PHRASEOLOGICAL UNITS

This article is consider the characteristic features of phraseological units, the peculiarities of their translation from English into other languages, and also the tasks of phraseology as a linguistic discipline.

Key words: *development of phraseology; translation of phraseological units; expressiveness and originality of speech; idioms; aesthetic aspects of language*

Фразеология илим катары 20-кылымда түптөлгөн. Англис тили миң жылдык тарыхка ээ. Ушул күнгө чейин анда эл тарабынан так, кооз жана маанилүү деп эсептеген сөздөр чогултулуп келген. Ушундан улам тилдин өзгөчө катмары пайда болгон. Фразеология такталган карым-катышына, өзүнчө мааниге ээ болгон.

Англис тилин окуп үйрөнүү биздин өлкөдө кеңири жайылган. Англис тилин жакшы билип бирок, фразеология илими менен катар фразеологиялык бирдиктерди билбөө мүмкүн эмес.

Фразеология илимин билүү публицистикалык жана ошондой эле көркөм адабиятты окууда да көптөгөн жеңилдиктерди алып келет. Фразеологизмдерди орду менен колдонуу, сүйлөө речин идиомативдүү көрсөтөт. Фразеологизмдердин жардамы менен тилдин эстетикалык аспекти күчөтүлөт. Идиомаларды колдонуу ар кандай өндөрдүн түрүн колдонгондой эле, тил биздин табияттын, жашоонун, сезимдик-интуитивдүү көркөмдөрү менен толукталат. Азыркы англис тилинин фразеологиялык дүйнөсү бай жана ар түрдүү, аны изилдөөдө ар бир аспект өзгөчө мааниге татыктуу [5, 201].

Фразеология бул фразеологиялык бирдиктер (фразеологизмдер) башкача айтканда орнотулган семантикалык, такталган сөздөрдүн карым-катышы жөнүндөгү илим. Фразеология бул тилдин казынасы. Фразеологизмдер аркылуу улуттун тарыхын, анын маданиятынын пайда болуусун таанып билүүгө болот. Фразеологизмдер көбүнчө айкын улуттук мүнөздөмө алып жүрүшөт. Айкын улуттук фразеологизмдер менен бирге англис тилинде түркүн улуттардын да фразеологизмдери бар.

Англис тилинин фразеологиялык фонду өтө татаал, өзүндө пайда болуп жана башка тилден алынган фразеологизмдердин конгломераты[5, 262]. Кээ бир фразеологизмдерде археологиялык элементтер сакталып калган.

Фразеологизмдер тилдин эң маанилүү маалыматтарды алып жүрүүчү бирдиктер. Аларды кооздогуч катарында кароого мүмкүн эмес. Ушундай фразеологиялык трактовоканы кээ бир иштерде жолуктурууга болот жана азыркы маалда алар эскирүүдө. Фразеологизмдер бул тилдин универсалдуулуктун бир бөлүгү. Фразеологизм жок тил болбойт. Англис тили фразеологизмдерге бай жана ал көп кылымдык тарыхка ээ. Фразеология өтө татаал кубулуш, аны окуу үчүн өзгөчө изилдөөчү метод талап кылынат, ошону менен бирге эле башка илимдерди өзүнө - лексикалык, грамматиканы, стилистика, фонетика, тилдин тарыхы, тарых, философия, логика жана мекен таанууну камтыйт, жана ошондой эле жалпы тил илиминин башка көптөгөн бөлүктөрүнө кошумча маалыматтарды киргизет. Англис тилин үйрөнүүчүлөргө чет тил катары тилдин бул катмары өздөштүрүүдө кыйынчылыктарды туудурат. Бирок фразеологизмдерди өздөштүргөн соң, биз таза англичандарча сүйлөй алабыз. Биз аларды жарым сөздөн эле түшүнөбүз, биздин речдик даярдыгыбыз өркүндөйт. Биз ойбузду кыска жана так билдире алабыз. Ошол эле маалда биз ал сөздөрдү туура колдонуп жатканыбызга толугу менен ишенебиз.

Фразеологиянын лингвистикалык дисциплина катарындагы маселеге тигил же бул тилдин фразеологиялык фондун ар тараптуу үйрөнүү кирет. Бул илимди изилдөөдөгү эң маанилүү аспекти булар: фразеологиялык бирдиктердин туруктуулугу.

Фразеологиянын системдүүлүгү жана фразеологиялык бирдиктердин семантикалык структурасы, алардын келип чыгуусу жана негизги милдеттери. Фразеологиянын өзгөчө татаал бөлүгү болуп фразеологиялык бирдиктерди которуу болуп эсептелет, буга ушул дисциплинаны изилдөө чөйрөсүндөгү чоң тажрыйбалуукту талап кылат. Фразеологиянын лингвистикалык илим катары өнүгүшү акыркы убактарда изилдөөчүлөргө чоң көйгөй жаратты.

Фразеологиялык бирдиктер бул жалпы өтмө мааниде компоненттердин семантикалык бөлүнүүсүнүн белгилери так сакталып калган сөздөрдүн так жана дал келүүлөрү:

- to spill the beans- сөзмө-сөз буурчак атаандаштардын- сырды ачыкка чыгарып салуу;
- to have other fish to fry- сөзмө-сөз- куруу башка балык бар, зарыл жумуш чыгып калуу;
- to throw dust into smb's eyes- кимдир бирөөнүн көзүнө топурак чачып салуу, кимдир бирөөнү жамандоо;
- to burn one's fingers- манжаларын күйгүзүп алуу, көңүлү калуу;
- to throw mud at smb- кимдир бирөөнү баткаак менен куйуп салуу, кимдир бирөөнү ушактап айтуусу;
- to be narrow in the shoulders- тамашаны түшүнө бербеген;
- to put a spoke in smb's wheel- кимдир бирөөнүн дөңгөлөктөрүнө тайакча салып жиберши, кимдир бирөөгө бут тосуу;
- to paint the lily- Лилия гүлүн боёп койушу, өзү эле кооз же жакшы нерсени көркөмдөп, мактап айтуусу [1].

Кыргыз тилинде:

- Куйругун кыпчуу- коркуп, тим болуп калуу, тартынуу[3, 90];
- Жүрөгү туз куйгандай ачышуу- катуу кайгыруу, ичи күйүү, аябай туталануу;
- Жер- жеберине жетүү- майда чүйдөсүнө чейин эчтемесин калтырбай сөз кылуу;

-Мойнуна минүү- толук бийлөө, үстөмдүк кылуу, басынтып алуу[3, 152].

Орус тилинде:

-обливать грязью кого-то- сплетничать, обсуждать кого-то;

-вставить палку в колёса- специально мешать кому-то в делах[3, 354].

Фразеологизм айтылуучу ойду угучууга элестетүү, таамай, образдуу кылып жеткирүүдө тилдин көркөм каражаты катары кызмат аткарып, сүйлөө речине ар түрдүү кооздук берет.

Фразеологиялык бирдиктердин мүнөздүү белгилери:

1) Так образдуулук жана ал жактан келүүчү параллелдүү сөз тизмектердин дал келүү мүмкүнчүлүгү -(to throw into smb's eyes, to be narrow in the shoulders, to burn one's fingers, to burn bridges);

2) Өз өзүнчө болгон семантикалык компоненттеринин сакталуусу (to put a spoke in smb's wheel);

3) Бир компонентти экинчи компонент менен алмаштырып албоо (to hold one's cards to one's chest);

4) Эмоционалдуу-экспрессивдүү көркөмдүгү маанилүү ролду ойнойт (to throw dust into smb's eyes, to paint the devil blacker than he is).

Фразеологизм айтылуучу ойду угучууга элестетүү, таамай, образдуу кылып жеткирүүдө, тилдин көркөм каражаты катары кызмат аткарып, речке ар түрдүү кооздук берет. Фразеологизмдер пикирди таамай, элестетүүнү курч, жеткиликтүү жана пикирдин көркөмдүк татымын күчтүү кылып берүүдө кеңири колдонулган жана эң бай каражат болуп саналат.

-A bosom friend- жан кайышпаган дос, Adam's apple- Адамдын алмасы, rack one's brains- башын сындырып салуу, катуу ойлонуу, бир нерсени эстөө, a Sisifean labor- Сизифдин эмгеги[4].

Фразеологизмдердин дээрлик көпчүлүгүнүн составындагы компоненттердин бири-биринен ажырабай туруктуу келишет. Компоненттердин бирөөсүн алып салсак, же орун которуштурсак, фразеологизмдердин мааниси чыкпай калат. Бирок баардык эле фразеологизмдерди түзүүгө катышкан сөздөрдүн орун тартиби такыр ажырагыс деп айтууга туура эмес. Бул белги айрым учурда бузулат.

Тилибизде эки же андан көп компоненттерден туруп, пикир алышууда даяр материал катары пайдаланып, мааниси тутумундагы жеке сөздөрдүн семантикасынан алыстап, ширелишкен бир бүтүндүгүн түзөт, образдуулук касиетке ээ болуп, сүйлөмдө сүйлөм мүчөсүнүн жана сөз түркүмүнүн кызматын аткарган туруктуу сөз айкаштары фразеологизмдер деп аталат.

Колдонулган адабияттар:

1. Абдылдаев Э. Биялиев А. Курманалиев А. Назаралиев Т. Кыргыз тилинин фразеологиялык сөздүгү; -Ф., 1980.
2. Виноградов В.С. Введение в переводоведение.- М., 2001.
3. Жамшитова Г.Ж. Кыргызча- орусча, орусча-кыргызча тематикалык фразеологиялык сөздүк;-Б., Полиграфбумресурсы. 2003.-380 б.
4. Кунин А.В. Курс фразеологического современного английского языка;- М., 1986, 396 б.
5. Мусаев С.Ж. Маразыков Т.С. Абдыкеримов А. Жаңы кирген атоолордун орусча-кыргызча түшүндүрмө сөздүгү;-Б, 2012.
6. Юдахин К.К. Киргизско-Русский словарь. Около 40 000 слов;-М., Из-во "Советская энциклопедия", 1965.

Рецензент: к.ф.н., проф. Абдраева А.Т.